

TALABALARDA EKOLOGIK TARBIYAGA OID KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

To'raqulov Erkin To'ychievich

Termiz davlat universiteti

Texnologik ta'lim kafedrası o'qituvchisi.

Termiz, O'ZBEKISTON. E-mail:erkinturaqulov74@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7575438>

ARTICLE INFO

Received: 17th January 2023

Accepted: 26th January 2023

Online: 27th January 2023

KEY WORDS

Atrof-muhit, global muommolar, ekologiya, resurs, irratsional.

ABSTRACT

Mazkur maqolada talabalarda ekologik tarbiyaga oid kompetensiyalarini rivojlantirish haqida so'z boradi.

KIRISH. Ekologik xavfsizlik muammosi nafaqat milliy va mintaqaviy, balki butun insoniyatning umumbashariy muammosidir. Ekologiya hozirgi zamonning keng miqyosdagi keskin ijtimoiy muammolaridan biridir. Uni hal etish barcha xalqlarning manfaatlariga mos bo'lib, rivojlanishning hozirgi kuni va kelajagi ko'p jihatdan ana shu muammoning hal qilinishiga bog'liqdir. Atoqli pedagog V.A.Suxomlinskiy «Bolalarga jonim fido» asarida «Men bolalar «Alifbo»sini ochib, birinchi so'zni hijjalab o'qishlariga qadar avval dunyodagi eng ajoyib kitob tabiat kitobini mutolaa etishlarini istardim» - deb¹ ta'kidlaganidek, bu borada barcha ishlarni bolaning kichikligidanoq boshlash maqsadga muvofiqdir. Atrof-muhit muammolari global va butun insoniyatga ta'sir qiladi. Jamiyat rivojining hozirgi bosqichida atrof-muhit sohasidagi ta'lim masalasi alohida aniqliklarga ega. Buning asosiy sababi umumiy atrof-muhitning umumiy ma'nosi. Shu munosabat bilan bolalarning birinchi yilidan zamonaviy maktabda atrof-muhit sohasidagi ta'limga e'tibor berish va ularga e'tibor berish kerak. Nega bunchalik zarur va buning sababi nima edi? Eng qiziqarli atrof-muhit ifloslanishi bilan bog'liq muammolarni o'z ichiga oladi. Bu ifloslangan: havo, suv, tuproq. Va bu o'z navbatida, o'simliklarga, hayvonlarga, odamlarning sog'lig'iga halokatli ta'sir ko'rsatmaydi. Volga, Boyal, Ladga, Orol, Qora dengiz - bu atrof-muhit muammolarining faqat ba'zi manzillari. Orol dengizini quritish, tuz botqoqlari va namllar o'lchagichlari, suv resurslarining yetishmasligi - bu barcha vayronkorlik ekotizimga nisbatan yaxlitlik bilan o'zaro ta'sirda. Tuproqning ifloslanishi kerammikatsiyalar (pestitsidlar) yordamida sodir bo'ladi. Tog'lar ko'payib, o'sib bormoqda. Yerning irratsional ishlatilishi natijasida tuproq tugadi. Xavotirlanmang "sayyoramizdagi qo'shnilarimiz haqida tashvishlanmoqda - bu ikki diniy zulmni boshdan kechirayotgan o'simliklar va hayvonlar: Birinchidan, yashash joylarini

¹Mamasaliev, M. M. (2020). INCREASING THE EDUCATIONAL OPPORTUNITIES OF SOCIAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT. In ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ И СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 204-206).

yo'q qilish va ifloslanish; Ikkinchidan, odamdan to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ostida. Natijada, ko'plab turlar yer yuzidan g'oyib bo'ldi. Va shunga qaramay, bu minimal ma'lumotnomada maktab o'quvchilarining ekologik ta'limi, uning qarori bugungi kunda o'qituvchilar pedagogik haqiqatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerakligini ko'rsatadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Jamiyat va tabiiy muhitning o'zaro ta'siri ahamiyati bolalarda tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish vazifasini ta'minladi. O'qituvchilar va otaonalar maktab o'quvchilarini tabiatdagi xulq-atvor qoidalariga ko'ra bilish muhimligini bilishadi. Talabalarning ekologik bilimi shunchalik tez boshlangan, uning pedagogik ijrosi ham bo'ladi. Shu bilan birga, bolalarning o'quv va darsdan tashqari faoliyatining barcha shakllari va turlari yaqin munosabatlarda bo'lishi kerak. Maktab yoshidagi bolalarning bolalari, tabiatga mas'uliyatli munosabat uchun ishonchli asosni shakllantirish imkoniyati to'g'risida gapirishga imkon beradigan noyob bilim va tajriba bilan ajralib turadi. Boshlang'ich maktabning barcha o'quv turlari bolalarning ekologik javobgarligini shakllantirishga hissa qo'shish uchun yaratilgan. Shunday qilib, bola tabiatni tushunishni o'rgangan, uning go'zalligini his qilishni o'rganganingiz uchun siz ushbu fazilatni bolaligidan ajratishingiz kerak. Ekologik bilimlar va madaniyat bir shaxsda erta yoshdan boshlab hosil bo'ladi. Va bu borada yosh maktab o'quvchilarining ekologik bilimi katta. Shuning uchun malaka ishining asosiy maqsadi, yosh maktab o'quvchilarining mavjud ekologik ta'limini tahlil qilish, uni "Atrofdagi dunyo" kursini o'rganish va ushbu mavzu bilan bog'liq ijtimoiy-pedagogik muammolarni tahlil qilishdir. Yoshlar bilan doimiy aloqada bo'lgan maktab o'qituvchisida ishlash, men atrofmuhitga oid ta'lim va yosh talabalarni tarbiyalash muammosini hal qilishda yanada tubdan yondashuvning o'tkir zarurati bilan shug'ullanishim kerak. Ekologik ta'limning asosiy maqsadi: Bolaga tirik organizmlar o'rtasidagi atrof-muhit bilan bog'liqlik va jismoniy va ruhiy holatni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish uchun bolaga yovvoyi tabiat qonunlari to'g'risida bilimlarini o'rganishni o'rgating. Ta'lim va ma'rifiy vazifalar asta-sekin aniqlanadi:

- ekologik bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish;
- ekologik faoliyat paytida maktab o'quvchilarining kognitiv, ijodiy, jamoat faoliyatini rivojlantirish,
- tabiatga boshlang'ich ekologik qobiliyat va ko'nikmalarni - xulq-atvor, kognitiv, konvertatsiyani o'rnatish,
- ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish (ko'tarish).

Nima ta'lim berish kerak? Maktabda mavjud bo'lgan bilimlarning umumiy tarkibi nimada? Yosh maktab o'quvchilarining ekologik tayyorgarligiga nima talablar bor? Qanday qilib ta'lim berish kerak? Ish turlaridan biri - tabiatga ekskursiyalar. Afsuski, ko'pchilik bolalar tabiat haqida juda cheklangan, iste'mol g'oyalari bilan maktabga kelishadi. Bolalarning qalblarini hayratda qoldiradigan, rang-barang va noyob tabiat olamini ochish uchun uzoq va qiyin yo'l mavjud. Ekskursiyadan oldin kirish paytida kirish paytida o'qituvchilarning savollari, bularning barchasi bolalarning diqqatini atrofdagi tabiatga jalb qilishi kerak. Texnologiyalar darslarida tabiatga bo'lgan muhabbat saboqlari davom etmoqda, chunki bola haykalni qazib olish, ekskursiya paytida ko'rgan o'simliklarni yoki hayvonlarni jalb qiladi. Fikrlash jarayoni va his-tuyg'ularning paydo bo'lishi doimiy bo'lishi kerak. Badiiy so'z, rasm va musiqiy ishlar olib boriladigan o'quv mashg'ulotlarida bolalar ijodiy fikrlash, badiiy didni

rivojlantiradilar, bu atrof-dagi hamma narsa o'zaro bog'liqlikdir. Olingan bilim amaliy masalalarda tuzatilishi kerak. Bola o'simlik ekish va o'stirish mumkin bo'lgan maktabda maktabda fitna mavjud emas, shuning uchun uyjoylar bu vazifani hal qilishga yordam beradi. Ularning o'qishlari kognitiv faoliyat, kuzatish, mustaqillik, mehnatsevarlik faoliyatini rivojlantiradi. Atrof-muhitga ta'lim olib borish, tabiatning, hayvonlarga, tabiat hodisalari, tabiatni va o'simliklarga g'amxo'rlik qilish, o'simliklarni va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, muhabbat, ehtiyotkorlik va g'amxo'rlikni kuchaytirish, o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, uni ta'minlashga intilish Bolalar shunchaki o'ylash, iste'molchilar va g'amxo'rlik, o'z ona yurtlari egalarining egalari. Tabiat ta'limi kursini o'rganishda asosiy ekologik vakolatxonalar va tushunchalarni shakllantirish. Ekologik ta'lim va ta'lim muammosi mavjud bo'lib, jamiyatning rivojlanishi davomida mavjud bo'ladi. To'g'ri ekologik ta'lim kelajakda insoniyatning ko'plab ekologik muammolarini oldini olish uchun imkon beradi. Bu yosh maktab yoshida bola muntazam bilim asoslarini oladi; Uning fe'l-atvorining xususiyatlari, iroda, axloqiy ko'rinishi bu erda shakllantiriladi va rivojlanadi. Agar biron bir narsa bolalarni tarbiyalashda jiddiy bir narsa o'tkazib yuborilsa, unda bu bo'shliqlar keyinroq paydo bo'ladi va e'tiborga olinmaydi. Atrof-muhit ta'limining maqsadi va maqsadlarini belgilashda o'quv jarayonining mazmunini aniqlash imkonini berdi. Axborotlashtirish, tendentsiyalar va shakllarning mohiyatining mohiyatining asosiy bosqichlari ajratib qo'yilgan. Har bir shakl uchun samaradorlikning asosiy mezonlari ajratilgan: ommaviy, barqarorlik, ekologik bilimlarni qo'llash qobiliyati. Ta'lim sohasidagi shaxsiyat ko'rsatkichlari: tabiatni saqlash bo'yicha ommaviy foydali ishlarni amalga oshirishda ifodalangan ekologik bilim, ko'nikmalar, amaliy natijalar. Ekologiyaning eng mashhur uskunlari ekskursiyalardir. Ular bizga tabiiy aloqalarni va o'rganishni rivojlantirishning asosiy bosqichlarini aniqlashga imkon beradi. Zamonaviy dunyoda ekologik madaniyat tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki bu jamiyatning eng muhim muammolaridan biri bo'lib, uni kelgusida mavjudligini aniqlaydi. "Atrof-muhit madaniyati" bu bilim, ko'nikma, qadriyatlar va tabiatga nisbatan qarorlar uchun javobgarlik hissi. Shaxsiy atrof-muhit madaniyatining asosiy tarkibiy qismlari: ekologik bilim, ekologik tafakkur, ekologik oqlangan xatti-harakatlar va tabiatga muhabbat hissi. Ekologik madaniyatning shakllanishi atrof-muhit ta'lim va ekologik ta'limni anglatadi. O'rganishni boshlash uchun maktab yoshidan kerak, chunki bu vaqtda sotib olingan bilimlar kuchli e'tiqodlarga aylanishi mumkin². Ba'zi ekologik ma'lumotnomalarga ega bo'lgan o'quvchilar tabiat bilan ehtiyotkorlik bilan bog'liq bo'ladi. Kelajakda bu mintaqamizda va umuman mamlakatda ekologik vaziyatni yaxshilashga ta'sir qilishi mumkin. Shunday qilib, zamonaviy sharoitda atrof-muhit madaniyati - bu shaxsning yetakchi tarkibiy qismlaridan biridir. Bu insonda haqiqiy razvedka va tsivilizatsiya shakllanishiga hissa qo'shadigan asosiy tizimni shakllantiruvchi omil sifatida ko'rib chiqish mumkin. Bizning fikrimizcha, ekologik ta'lim nazariyasini ko'rib chiqish uning mazmunini aniqlashdan boshlanishi kerak. Biz ekologik ta'lim ekologik va axloqiy ma'rifatning ajralmas qismidir, deb hisoblaymiz. Shuning uchun, ekologik ta'lim ostida biz ekologik ong va xatti-harakatlarning tabiat bilan uyg'unligini tushunamiz. Ekologik bilimlar va e'tiqod atrof-muhit ongini shakllantirishga ta'sir qiladi. Ekologik tarbiya albatta ekologik bilim

² Rasulova Z.D. (2014). On the spectrum of a three-particle model operator. Journal of Mathematical Sciences: Advances and Applications, 25, pp. 57-61.

asosida shakllanadi, lekin u o'ziga xos xususiyatlarga ham ega. Ekologik tarbiya insonda tabiatga nisbatan to'g'ri, oqilona munosabatni shakllantirish masalasi ustida ish olib boradi va o'z oldiga talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirishdek maqsadni qo'yadi. Ekologik tarbiyaning mazmuniga ekologik ongliklik, ekologik his-tuyg'ular (tabiatga, insonlarga, hayotga nisbatan munosabatlar) kiradi. Shunday qilib, ekologik tarbiya inson hayotida, jamiyatda, vatanda muhim ahamiyat kasb qiladi. Global ekologik muammolar sharoitida odamlarga tabiatni bolalikdan himoya qilishni o'rgatish kerak, chunki atrof-muhit bilan bog'liq ko'plab qiyinchiliklar har bir inson uchun begona emas. Bular havo va suvning ifloslanishi, global isish va kislotali yomg'ir, issiqxona effekti va biologik xilma-xillikning pasayishi, o'rmonlarning yo'q qilinishi va qattiq maishiy chiqindilar muammosi va boshqa ko'p narsalar. Muammoning mohiyatini ko'rib chiqsangiz, aksariyat ekologik falokatlarining odamlarning aybi bilan sodir bo'lishini anglashingiz mumkin, demak, uni to'xtatish faqat bizning kuchimizda. XULOSA Erta bolalikdan boshlab biosferani saqlab qolish muammosidan hech kim chetda qolmasligi uchun tabiatga muhabbatni singdirish va ekologik madaniyatni tarbiyalash zarur. Ota-onalar va bolalar bog'chasi o'qituvchilari bolalar bilan, o'qituvchilar esa maktabda ishlashlari kerak. Sayyoramizning kelajagi ularning bolalar uchun ekologik ta'limni qanday olib borishiga bog'liq. Ekologik ta'lim jarayonida nafaqat maktabda va sinfdan tashqari ishlarda, balki uyda ham turli shakl va usullardan foydalanish muhimdir. Shuni esda tutish kerakki, ota-onalar o'z farzandlariga o'rnak ko'rsatdilar, ya'ni oddiy qoidalar (ko'chada axlat tashlamang, hayvonlarni o'ldirmang, o'simliklarni yig'mang, subbotniklar o'tkazing) bolalarni uyda o'qitish, ularga o'zlarining xulq-atvorlarini yaxshi namunalarini ko'rsatish. Ekologik ta'limning turli shakllari va usullarining birlashishi sayyoramiz farovonligi bog'liq bo'lgan jamiyatning vijdonli va mas'uliyatli a'zolarini shakllantirishga yordam beradi.

References:

1. O'G'Li, J. S. S. (2021). ABU ALI IBN SINONING FALSAFIY QARASHLARIDA AXLOQ MASALASI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI.
2. Mamasaliev, M. M. (2020). INCREASING THE EDUCATIONAL OPPORTUNITIES OF SOCIAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT. In ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ И СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 204-206).
3. Allanazarov, M. K., & Mamasaliev, M. M. (2020). ANALYSIS OF COMPREHENSION METHODS IN THE GNOSEOLOGY OF ALLAME TABATABAI. In ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ И СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 106-109).
4. Jurayev, S. S. O. (2021). ABU ALI IBN SINONING FALSAFIY QARASHLARIDA BAXT-SAODAT MASALASI. Academic research in educational sciences, 2(Special Issue 1).